

Agata Muc

Sposoby finansowania zasobów bibliotek wydziałów teologicznych w Polsce

Fides: Biuletyn Bibliotek Kościelnych 1-2 (30-31), 15-29

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

AGATA MUC¹

SPOSOBY FINANSOWANIA ZASOBÓW BIBLIOTEK WYDZIAŁÓW TEOLOGICZNYCH W POLSCE²

Nauki teologiczne na uniwersytetach europejskich mają już wielowiekową tradycję i stanowią odzwierciedlenie znaczenia „universitas” w wymiarach uczelni wyższej. Obecnie w Europie wydziały teologiczne funkcjonują na kilkunastu uniwersytetach państwowych – poza Niemcami istnieją m.in. w Wiedniu, Pradze, Bratysławie, Strasburgu, Salzburgu, Innsbrucku, Grazu, Zagrzebiu, Splicie, Fryburgu, Ljubljanie i Kownie. Natomiast w Polsce myśl o powrocie wydziałów teologicznych na uczelnie państwowe odrodziła się na nowo dopiero wtedy, gdy pozwoliły na to przemiany demokratyczne obejmujące Europę środkowo-wschodnią, czyli po roku 1989. Wraz z pojawieniem się nowych wydziałów zrodziła się konieczność utworzenia specjalistycznych bibliotek o profilu teologicznym, dostarczających odpowiednią literaturę kadrze naukowo-dydaktycznej oraz studentom.

Celem artykułu jest próba przedstawienia stanu bibliotek wydziałów teologicznych na tle bibliotek innych wydziałów wchodzących w skład wybranych systemów biblioteczno-informacyjnych działających na polskich uczelniach, ze szczególnym uwzględnieniem ich

¹ Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

² Referat wygłoszony w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach podczas konferencji *Finanse bibliotek naukowych a ochrona dóbr kultury* w ramach XVI Forum Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych SBP w Katowicach. Spotkanie odbyło się w dniu 15 stycznia 2009 r.

sytuacji finansowej. Szczegółowej analizie zostały poddane różnorakie możliwości pozyskiwania finansów przez ksiąznice akademickie, a następnie za pośrednictwem przeprowadzonych badań ankietowych, sprawdzono jak te możliwości są wykorzystywane przez biblioteki teologiczne.

Powstanie i rozwój bibliotek wydziałów teologicznych.

Realna możliwość powrotu nauk teologicznych na polskie uniwersytety zaistniała po podpisaniu między Stolicą Apostolską i Rzeczypospolitą Polską w 1993 roku konkordatu i jego późniejszej ratyfikacji. Konkordat potwierdzał prawo Kościoła do zakładania nowych uczelni katolickich, w tym także wydziałów teologicznych na uniwersytetach państwowych, regulował nie tylko sytuację i status wyższych uczelni kościelnych w Polsce, ale także gwarantował dotacje państwowe na ich rzecz³. Pojawienie się nowych, sprzyjających warunków społeczno-politycznych spowodowało, że od połowy lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia do dnia dzisiejszego utworzono wydziały teologiczne na sześciu uniwersytetach. Najwcześniej powstał wydział w Opolu na Uniwersytecie Opolskim (1994 r.), następnie w Poznaniu na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza (1998 r.), w Olsztynie na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim (1999 r.), w Katowicach na Uniwersytecie Śląskim (2000 r.), w Toruniu na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika (2001 r.)⁴ i w końcu w Szczecinie na Uniwersytecie Szczecińskim (2003 r.). Powstawaniu nowych wydziałów towarzyszyło otwieranie bibliotek o profilu teologicznym, które w większości wypadków zostały utworzone na bazie zasobów bibliotek seminariów duchownych. Dzięki umowom zawartym pomiędzy władzami uniwersyteckimi oraz poszczególnymi kuriami diecezjalnymi lub archidiecezjalnymi księgozbiory seminaryjne zostały udostępnione na użytek całej społeczności akademickiej. Należy jednak zaznaczyć, że prawnymi właścicielami zasobów pozostają nadal poszczególne kurie, które jednocześnie zobowiązały się do ponoszenia kosztów zakupu i uzupełniania zbiorów. W ten sposób biblioteki wydziałów teologicznych znalazły się w strukturach uniwersyteckich systemów biblioteczno-informacyjnych i stały się ważnymi ogniwami tychże systemów, ponie-

³ Krukowski J. (1999). *Konkordat Polski: znaczenie i realizacja*. Lublin, s. 145.

⁴ Pieronek T. (2002). Droga odrodzenia się polskich uczelni teologicznych. *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 35, z. 1, s. 15.

waż już w momencie otwarcia mogły udostępniać bogate i cenne księgozbiory. Na szczególną uwagę zasługuje tu Biblioteka Wydziału Teologicznego w Olsztynie, która posiada kolekcję liczącą sobie kilkaset jednostek inkunabułów oraz kilka tysięcy starodruków. Jeżeli natomiast chodzi o tematykę gromadzonych dokumentów to nie ogranicza się ona tylko do nauk teologicznych, ale dotyka także szeroko pojętej humanistyki – z historią, filozofią, pedagogiką, psychologią itp. Niektóre z księżnic posiadają wielojęzyczną literaturę specjalistyczną związaną z określoną dziedziną teologii, regionem lub zgromadzeniem zakonnym, i tak np. biblioteki w Opolu i w Katowicach gromadzą tzw. „silesiaca”, czyli dokumenty dotyczące Śląska⁵. Nie tylko wartość, ale także wielkość omawianych księżnic jest znacząca, o czym świadczą dane liczbowe zamieszczone w Tabeli 1.

Tabela 1.

Stan ilościowy księgozbiorów bibliotek wydziałów teologicznych.

Biblioteki Wydziałów Teologicznych	Książki (ilość vol.)	Czasopisma (ilość vol.)	Zbiory specjalne (ilość jednostek)
Uniwersytet Opolski	71 440	9 781	164
Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu	132 111	16 657	25 880
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie	146 631	96 172	7 942
Uniwersytet Śląski w Katowicach	120 596	26 159	2 900
Uniwersytet im. M. Kopernika w Toruniu	10 248	2 894	0
Uniwersytet Szczeciński	88 812	83 520	brak danych

Źródło: Na podstawie badań własnych Autorki (stan na 01.12.2008).

⁵ Szulc J. (2002). Biblioteki kościelne w Polsce w świetle ankiety Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES. *FIDES Biuletyn Bibliotek Kościelnych* nr 2, s. 43.

Oprócz dokumentów zwartych biblioteki teologiczne gromadzą także znaczącą ilość czasopism polskich i zagranicznych, których zakres tematyczny, podobnie jak w przypadku książek, nie ogranicza się tylko do nauk teologicznych. Analizując stan ilościowy omawianych księgozbiorów na tle innych bibliotek wydziałowych poszczególnych uniwersytetów, można zauważyć iż niektóre z nich są największymi jednostkami systemów biblioteczno-informacyjnych, czego przykładem mogą być biblioteki w Olsztynie i w Katowicach.

Wszystkie omawiane biblioteki są skomputeryzowane i posiadają katalogi OPAC dostępne przez sieć Internet. Połowa z nich korzysta z systemu komputerowego MAK, który jest obecnie wykorzystywany przez większość polskich bibliotek kościelnych. Natomiast pozostałe wykorzystują systemy zakupione przez uczelnie macierzyste - biblioteki w Toruniu i Poznaniu mają do dyspozycji HORIZON, a w Opolu – ALEPH. Sprawne i szybkie przeprowadzenie procesów automatyzacji, a później komputeryzacji było możliwe m.in. dzięki wymianie i współpracy bibliotek wydziałów teologicznych w ramach Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES. Organizacja od kilkunastu lat koordynuje prace nad komputeryzacją, organizuje szkolenia i spotkania warsztatowe, czuwa nad tworzeniem komputerowych bibliografii oraz katalogów, a w 2004 roku uruchomiła multiwyszukiwarkę FIDKAR, za pośrednictwem której wszystkie biblioteki mogą kopiować opisy bibliograficzne do własnych katalogów, co wpływa na usprawnienie i ujednoczenie procesu opracowania zbiorów⁶.

⁶ Więcej na temat Federacji FIDES – zob.: Bednarczyk J. (1995). Ku lepszej organizacji pracy w bibliotekach kościelnych – Federacja FIDES. *FIDES Biuletyn Bibliotek Kościelnych* nr 1, s. 21-31; tenże (1995). Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES. *Gość Niedzielny* 27, s. 15; tenże (1996). Powołanie do życia Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* t. 65, s. 69; Dziewiątkowski J. (1998). Automatyzacja procesów biblioteczno-informacyjnych w świetle działalności Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES. *FIDES Biuletyn Bibliotek Kościelnych* nr 1, s. 42-71; Gonet K. (1994). Federacja Bibliotek Kościelnych. [W:] *Komputeryzacja bibliotek: materiały z konferencji, Toruń 24-26- maja 1993*. Toruń, s. 145; Łącka G. (2009). Współpraca Biblioteki Teologicznej z Federacją Bibliotek Kościelnych FIDES. [W:] Olszar, H.; Warząchowska B. red. (2009). *Biblioteki kościelne i klasztorne w Polsce: historia i współczesność*. Katowice, s. 93-102; Szulc J. (2000). Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES – historia powstania, zadania, działalność. *Bibliotekarz* nr 4, s. 11-15.

Finansowanie bibliotek uniwersyteckich.

Podstawą formą pozyskiwania środków przez biblioteki uniwersyteckie w Polsce są **dotacje państwowe** pochodzące z budżetu państwa i przydzielane przez władze uczelni. W praktyce wygląda to tak, że państwowe szkoły wyższe otrzymują fundusze na podstawie wniosków kierowanych do Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Wysokość dotacji przyznawanej danej uczelni jest uzależniona głównie od ilości jej studentów (od II roku począwszy) i liczebności zatrudnionych w niej wysoko wykwalifikowanych (tj. posiadających co najmniej stopień doktora) nauczycieli akademickich i bibliotekarzy dyplomowanych oraz od wysokości dotacji jaką uczelnia uzyskała w poprzednim roku⁷. Istnieje silna zależność poziomu finansowania biblioteki od kondycji finansowej uczelni oraz rangi biblioteki w uniwersytecie. To władze uczelniane rozdysponowują środki według potrzeb i możliwości, lecz także według własnego uznania⁸. Dodatkowo biblioteki szkół wyższych mogą otrzymywać dotacje celowe z budżetu państwa na budowę, rozbudowę lub modernizację budynków bibliotecznych, gdyż finansowanie tego typu przedsięwzięć stanowi jedno ze statutowych zadań Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Obecnie funkcjonują dwa modele finansowania bibliotek – całkowicie zdecentralizowany lub częściowo zdecentralizowany⁹. W pierwszym przypadku wszystkie środki na utrzymanie działalności biblioteki są jej przydzielane i pozostają w jej dyspozycji. Sposób ich podziału na pokrycie poszczególnych wydatków jest ustalany w dwojaki sposób: bądź to w oparciu o ustalone z radą biblioteczną algorytmy, bądź w oparciu o analizę kosztów minionego roku. Model całkowicie zdecentralizowany daje bibliotece możliwość dysponowania wydzielonym budżetem i jednocześnie zapewnia samo-

⁷ Fercz J. (1996). Finansowanie uczelni a potrzeby bibliotek akademickich. *Bibliotekarz* nr 4, s. 8.

⁸ Wojciechowski J. (1997). *Organizacja i zarządzanie w bibliotekach*. Warszawa, s. 177.

⁹ Różniakowska E.; Feret B. (2004). *Przychody i koszty w bibliotekach krajów UE: próba analizy i porównania*. [W:] *Konferencja na temat: polskie biblioteki akademickie w Unii Europejskiej. Łódź, 23-25 czerwca 2004 r.: materiały konferencyjne*. Łódź, s.185-204.

dzielność finansową, co pozwala na bardziej racjonalne wydawanie środków i planowanie wydatków. Natomiast częściowa decentralizacja odnosi się najczęściej do środków wydawanych na gromadzone zbiory biblioteczne. Wówczas jednostka nie posiada wyodrębnionego budżetu, nie ma więc wpływu na kreowanie własnej polityki finansowej i jest w tym względzie w pełni uzależniona od swoich władz zwierzchnich. Konsekwencją stosowania drugiego modelu bywa brak motywacji do szukania oszczędności i racjonalnego wydatkowania środków¹⁰.

Biblioteki uczelniane dysponują również pozabudżetowymi źródłami finansowania, które mogą pochodzić z dwóch źródeł. Pierwsze to **środki własne**, czyli wszelkiego rodzaju opłaty pobierane przez bibliotekę, drugie – pochodzą spoza biblioteki, są wnoszone przez określone organizacje, stowarzyszenia, osoby prywatne itp. Pomimo, że biblioteki jako instytucje społeczne i niedochodowe udostępniają swoje zbiory bezpłatnie, to jednak prawo zezwala, aby pobierały pewne opłaty za:

- usługi informacyjne, bibliograficzne, reprograficzne oraz wypożyczenia międzybiblieczne,
- wypożyczenia materiałów audiowizualnych,
- wypożyczone materiały biblieczne w formie kaucji,
- uszkodzenie, zniszczenie lub niezwrócenie w terminie wypożyczonych materiałów bibliecznych¹¹.

Najczęściej dochody wypracowane przez biblioteki obejmują opłaty za takie usługi jak:

- wydanie karty bibliecznej,
- nieprzestrzeganie regulaminów bibliecznych (m.in. za przetrzymane książki),
- wysłanie upomnienia o zwrot przetrzymanych książek,

¹⁰ Jazdon A. (2000). Finansowanie bibliotek uczelnianych [dok. elektr.]. *Forum Akademickie* 10, <http://www.forumakad.pl/archiwum/2000/10/index.html> [odczyt: 12.01.2009]; tenże (2009). Problemy finansowania bibliotek uniwersyteckich [dok. elektr.]. [W:] *Problemy funkcjonowania bibliotek uniwersyteckich na przełomie wieków, Olsztyn - Lidzbark Warmiński, 28-29 maja 2001 roku, materiały konferencyjne*. EBIB <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/bguwm/jazdon/html> [odczyt: 12.01.2009]; tenże (2000). Finanse bibliotek uniwersyteckich w Polsce, problemy i propozycje. *Przegląd Biblioteczny* nr 1/2, s. 65.

¹¹ Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach. Art. 14, pkt. 2.

- wykonanie kserokopii lub wydruku komputerowego, skanowanie,
- udzielenie informacji (np. sporządzenie zestawienia tematycznego),
- innych usług związanych z działalnością biblioteki (np. udostępnienie pomieszczeń, wycieczki tematyczne).

Należy jednak pamiętać, że zgodnie z prawem ustalone opłaty za usługi biblioteczne nie mogą być wyższe od kosztów ich wykonania. Z dotychczasowych doświadczeń wynika, że wpływy ze wszystkich obecnie praktykowanych opłat stanowią znikomą część budżetów bibliotek albo jeszcze częściej środki te trafiają do kasy uczelnianej i są traktowane jako jedno ze źródeł przychodów uwzględnianych w całym budżecie. Oczywiście biblioteki mają możliwość ubiegania się o to, żeby jakaś część wpływów za pobierane opłaty była zagwarantowana np. na zakup zbiorów, nie ma to jednak większego znaczenia dla ich kondycji materialnej.

Drugą grupą pozabudżetowych środków finansowania bibliotek akademickich stanowią środki spoza biblioteki, tzw. **alternatywne środki finansowania**. Tego rodzaju źródła nie są, bo nie mogą być, przynajmniej w naszym kraju, przeciwwagą do środków pochodzących od organizatora biblioteki. Są raczej ich uzupełnieniem, trudnym do przewidzenia i prawie niemożliwym do określenia co do częstotliwości. Alternatywność polega w swej istocie na przejęciu inicjatywy i zabieganiu o środki przez samych bibliotekarzy, co z kolei wymaga od nich odpowiedniego przygotowania i umiejętności. Środki pochodzące spoza biblioteki mogą mieć różne formy: darów, donacji i zapisów testamentowych, depozytów, fundacji i kół przyjaciół bibliotek, czy nawet wolontariatu.

Dary to jedna z podstawowych form gromadzenia dokumentów w bibliotece. Jednak w odróżnieniu od kupna i wymiany dary wpływają w sposób najczęściej nieplanowany. Z tego względu tak ważną jest stała selekcja darów oraz unikanie wprowadzania niepotrzebnych pozycji i dlatego biblioteka powinna w ramach ogólnej polityki gromadzenia zbiorów wypracować przejrzyste zasady oraz wytyczne w zakresie przyjmowania darów. Niektóre dary mogą mieć także formę zapisu testamentowego lub donacji. Następną formę alternatywnych środków stanowi **depozyt**, czyli umowa przechowania sta-

nowiąca dość rozpowszechniony sposób gromadzenia dokumentów, zwłaszcza w bibliotekach naukowych. Depozyt, choć nie może być traktowany na równi z innymi źródłami finansowania, jest jednak pośrednio wartością bezcenną dla biblioteki, gdyż wpisuje się w jej majątek i zarazem stanowi jeden z magnesów przyciągających do odwiedzin biblioteki. Natomiast **fundacja** w bibliotekarstwie polskim jest instytucją stosunkowo młodą, aczkolwiek bardzo potrzebną i pożyteczną. Fundacja stwarza bibliotece szansę na pozyskanie nie tylko środków finansowych, ale także rzeczowych, np. książek, sprzętu komputerowego, oprogramowania itp. Ich zdobycie wymaga spełnienia wielu warunków określonych zwykle w statucie fundacji. Najczęściej należy do nich przygotowanie wniosku i opisu zamierzonego projektu, prezentującego również zamierzone korzyści, daleki kosztorysu i ewentualnie harmonogramu realizacji projektu. W Polsce biblioteki akademickie mogą się ubiegać o środki z programów Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej oraz Fundacji im. Stefana Batorego. Poza tym pożyteczną inicjatywą może być tworzenie kół przyjaciół bibliotek wspierających ich działalność m.in. poprzez zdobywanie funduszy. Innym zjawiskiem finansowym w bibliotekach jest **wolontariat**, który z roku na rok staje się coraz bardziej popularną formą zatrudnienia. Pomimo, że wolontariat nie jest realnym źródłem finansowania biblioteki, to jednak ofiarowany przez wolontariusza czas i praca, stanowią niewątpliwą korzyść i wpływają na rozszerzenie wartości jej zasobów¹².

Alternatywne środki finansowania biblioteki mogą także przybierać formy fundraisingu i sponsoringu. Przy czym **fundraising** obejmuje środki przekazywane bibliotece bez oczekiwania wzajemności i niekiedy przybiera formę umowy prawnej. Natomiast **sponsoring** to środki przekazywane na zasadzie wzajemności, tzn. biblioteka obowiązana jest odwdziżyć się za dofinansowanie w uzgodnionej z ofiarodawcą formie, musi mieć postać umowy prawnej¹³. Sponso-

¹² Gębołyś Z. red. (2008). *Finanse w bibliotece : praktyczny poradnik dla dyrektorów, kierowników oraz pracowników bibliotek. Stan prawny na dzień 26 listopada 2008 r.* Warszawa, cz. 5.2.

¹³ Więcej na temat sponsoringu i fundraisingu – zob. Gębołyś Z. (2002). Sponsoring w bibliotekach – szansą!? [dok. elektr.] *EBIB - Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* nr 3, <http://bib.oss.wroc.pl/2002/32/gebolys.php>; tenże (2001). Sponsoring szansą dla bibliotek!?! [W:] Chodyński A.; Huczek M.; Socha I. red. nauk.

ring, podobnie jak fundraising, jest działaniem obliczonym na pozyskanie dla biblioteki środków tak na bieżącą działalność, jak na realizację nadzwyczajnych zadań i dążeń. Obydwa zjawiska zaczynają się cieszyć coraz większą popularnością w środowisku bibliotekarskim, mogą bowiem przysporzyć instytucjom nie tylko znacznych funduszy, ale także mogą stanowić pomoc rzeczową.

Pieniądze z dotacji pozyskiwane są przez biblioteki uczelniane zazwyczaj w postaci grantów lokalnych, grantów ministerialnych i grantów międzynarodowych¹⁴. **Granty lokalne**, zwane często „dotacją rektora”, choć stanowią ważne źródło dofinansowania szeregu działań bibliotecznych, to jednak nie wszystkie biblioteki akademickie w pełni je wykorzystują. Wymagane jest, aby biblioteki przedstawiły władzom uczelni wykaz zadań, na jakie chcą przeznaczyć potrzebne im środki, jednakże często nie ma żadnych formalnych regulaminów, według których władze uczelni podejmują decyzje o dotacji. **Granty ministerialne** (centralne) pozyskiwane są głównie z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Jednak niezbędnym warunkiem jest zatrudnianie przez wnioskującą jednostkę samodzielnych pracowników nauki, zatem nie jest to dość powszechny sposób pozyskiwania środków przez biblioteki akademickie. Natomiast **granty międzynarodowe**, to środki pochodzące z Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego oraz z Unii Europejskiej. Biblioteki akademickie, jak i inne instytucje kultury w Polsce po 1 maja 2004 roku mają prawo ubiegać się o potrzebne im środki finansowe pochodzące z różnych funduszy unijnych, rozdysponowanych w ramach różnych programów wspólnotowych oraz funduszy strukturalnych. Pierwsze ukierunkowane są na wspieranie współpracy pomiędzy państwami członkowskimi Unii Europejskiej oraz krajami trzecimi i wybranymi

(2001). *Zarządzanie w organizacjach non-profit. Strategie. Marketing*. Bielsko-Biała, s. 78-90; tenże (2004). *Sponsoring i fundraising biblioteczny*. [W:] Biliński L. red, (2004). *Vademecum bibliotekarza*. Warszawa, cz. 4.3; *Alternatywne środki pozyskiwania źródeł finansowych*. [W:] *Finanse w bibliotece...* (2008), cz. 5.2.

¹⁴ Kołodziejczyk E. (2005). Pozabudżetowe źródła finansowania bibliotek akademickich w Polsce i innych krajach gospodarki wolnorynkowej: wybrane przykłady i próba porównania [dok. elektr.]. *EBIB - Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* nr 6, <http://ebib.oss.wroc.pl/2005/67/kolodziejczyk.php> [odczyt: 12.01.2009].

organizacjami międzynarodowymi. W większości spraw wymagany jest wkład własny jednostki uczestniczącej w programie, którego wysokość uzależniona jest od programu i formy uczestnictwa. Aktualnie biblioteki mogą skorzystać z następujących programów wspólnotowych: „Uczenie się przez całe życie”, „Kultura (2007-2013)”, „eContentplus” i „7. Program Ramowy Wspólnoty Europejskiej w zakresie badań rozwoju technologicznego i demonstracji”. W przeciwieństwie do programów wspólnotowych celem funduszy strukturalnych jest zwiększenie spójności społeczno-ekonomicznej w Unii Europejskiej i wspieranie rozwoju sektorów, które bez pomocy unijnej nie są w stanie dorównać średniemu poziomowi ekonomicznemu Unii Europejskiej. Stąd nacisk położony jest na tworzenie lub rozwój infrastruktury, a więc na programy o charakterze inwestycyjnym. Obecnie inicjatywy interesujące dla bibliotek dostępne są w następujących programach operacyjnych: „Infrastruktura i Środowisko”, „Kapitał Ludzki oraz w 16 Regionalnych Programach Operacyjnych dla Województw”. Programy finansowane są ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności¹⁵.

Źródła wpływów bibliotek wydziałów teologicznych.

Analizy źródeł finansowania bibliotek teologicznych dokonano na podstawie badań ankietowych przeprowadzonych we wszystkich bibliotekach wydziałów teologicznych działających na uniwersytetach państwowych w Polsce. Do grupy instytucji objętych badaniem należały:

- Biblioteka Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego w Opolu,
- Biblioteka Wydziału Teologicznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
- Biblioteka Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie,
- Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach,

¹⁵ *Finanse w bibliotece...*(2008), cz. 5.3.

- Biblioteka Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu,
- Biblioteka Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego w Szczecinie.

Wszyscy respondenci w całości wypełnili ankietę i poprawnie odpowiedzieli na zamieszczone w niej pytania. Badanie miało na celu ukazanie zagadnień związanych z finansowaniem zasobów bibliotecznych oraz przedstawienie struktury wpływów i ponoszonych wydatków. Analiza otrzymanych odpowiedzi pokazała, że biblioteki wydziałów teologicznych są finansowane w podobny sposób jak pozostałe biblioteki uniwersyteckie, co szczegółowo przedstawia umieszczona poniżej tabela wyników badania

Tabela 2.

Źródła finansowania bibliotek wydziałów teologicznych.

ŹRÓDŁA WPLYWÓW	Opole	Poznań	Katowice	Olsztyn	Toruń	Szczecin
Uniwersytet	+	+	+	+	+	+
Kościół	+	+	+	+	-	+
Środki własne	+	-	+	+	-	-
Środki alternatywne	+	+	+	+	+	+

Źródło: Na podstawie badań własnych Autorki (stan na 01.12.2008).

Jedyną różnicę stanowi obecność w bibliotekach wydziałów teologicznych dodatkowego źródła finansowania, jakim jest Kościół katolicki, który był jednym ze współorganizatorów wydziałów teologicznych na polskich uczelniach państwowych. Od samego początku Kościół, poprzez władze poszczególnych Kurii Diecezjalnych lub Metropolitalnych, uczestniczył w tworzeniu tego rodzaju placówek oraz dofinansowywał ich działalność. Wyjątek stanowi biblioteka w Toruniu, która zadeklarowała, że jedynym i podstawowym źró-

dłem finansowania jej działalności jest uniwersytet. Pozostałe instytucje przyznały, że otrzymują fundusze z obydwu źródeł, chociaż zarówno wielkość jak i przeznaczenie środków publicznych oraz kościelnych bywają różne. Uniwersytety przekazują pieniądze przede wszystkim na wynagrodzenia bibliotekarzy, w mniejszym stopniu natomiast na dokształcanie pracowników czy organizowanie konferencji naukowych na terenie omawianych placówek. Jeżeli chodzi o środki na powiększanie księgozbiorów, to są one uzyskiwane w większości z funduszy kościelnych. Jedna z bibliotek przyznała nawet, iż księgozbiór w całości jest finansowany z tego źródła. Uniwersytety przekazują głównie pieniądze na badania własne i projekty badawcze pracowników naukowych zatrudnionych na wydziałach teologicznych, a z nich z kolei kupowane są dokumenty zasilające księgozbiory bibliotek wydziałowych. Wielkość tych dochodów uzależniona jest od aktywności naukowej nauczycieli akademickich danego wydziału¹⁶. Sprzęt komputerowy oraz wyposażenie budynków bibliotecznych bywają kupowane zarówno z funduszy kurialnych jak i uniwersyteckich, natomiast dostęp do różnego rodzaju baz danych zapewniają w całości uniwersytety. Jeżeli chodzi o stworzenie i utrzymanie bazy lokalowej to podział środków bywa różny np. w Toruniu w całości gwarantuje to budżet uczelni, a w Katowicach czy Opolu – kościelny. Interesująco przedstawia się także kwestia promocji poszczególnych instytucji. Pytania ankietowe dotyczyły m.in. takich działań z zakresu *public-relations* jak: organizowanie konkursów i wystaw oraz rozprowadzanie biuletynów lub informatorów dotyczących usług bibliotecznych. Dwie z omawianych bibliotek przyznały, że nie dysponują środkami na tego rodzaju działalność, ani też jej nie prowadzą. Pozostali respondenci przyznali, że mają zagwarantowane fundusze na cele promocyjne i pochodzą one zarówno z puli publicznej, jak i kościelnej. Szczegółowe dane na temat wpływów i wydatków znajdują się w Tabeli 3.

¹⁶ Więcej na temat wykorzystania tego rodzaju środków – zob. Lubojańska E. (2009). *Zakup literatury naukowej ze środków własnych i projektów badawczych (grantów) Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*. [W:] Olszar H.; Warzachowska B. (2009), *Biblioteki kościelne...*, s. 119-131.

Tabela 3. Rodzaje wpływów i wydatków w bibliotekach wydziałów teologicznych

RODZAJE WYDATKÓW	ŹRÓDŁO WPŁYWÓW			
	Uczelnia i Kościoł	Tylko Kościoł	Tylko Uczelnia	Inne źródła
Zbiory	4*	1	1	2
Wynagrodzenia	1	-	5	-
Dokształcanie pracowników	3	-	3	-
Sprzęt komputero- wy	2	-	2	2
Promocja biblioteki	2	1	2	-
Wyposażenie	4	-	1	2
Baza lokalowa	2	3	1	-

* Cyfry oznaczają liczbę bibliotek w jakich odnotowano dany rodzaj wpływu.

Źródło: Na podstawie badań własnych Autorki (stan na 01.12.2008).

Połowa spośród ankietowanych deklaruje, iż oprócz dopływu środków publicznych i kościelnych ma również możliwość wypracowania **środków własnych**. Pomimo, że ich wielkość nie jest znacząca to jednak pozwalają one na sfinansowanie oprawy, zakupu materiałów biurowych, papieru do drukarek itp. Środki własne tak, jak ma to miejsce w innych typach bibliotek, to przede wszystkim dochody pochodzące z opłat za nieprzestrzeganie regulaminów bibliotecznych (np. przetrzymanie książek), wydanie karty bibliotecznej lub jej duplikatu oraz wykonanie kserokopii lub wydruku komputerowego. Natomiast żadna z ankietowanych jednostek nie pobiera pieniędzy za udzielanie informacji i nie czerpie zysków z wynajmowania własnych pomieszczeń.

Wszyscy respondenci przyznają, że dysponują także **alternatywnymi środkami finansowania**. Najpopularniejszą formę tego rodzaju wpływów stanowią dary książkowe oraz czasopism. W przypadku niektórych bibliotek bywa to tak znaczące źródło wpływu dokumentów, że przeważa nad pozostałymi formami gromadzenia zbiorów. Szczególnie wyraźnie jest to widoczne na Wydziale Teologicznym

w Szczecinie i Katowicach, gdzie dary stanowią ponad połowę wprowadzanych pozycji¹⁷.

Inną ważną formę wspierania bibliotek teologicznych stanowi wolontariat, który być może nie przekłada się bezpośrednio na pieniądze, ale jak już nadmieniono także bywa zaliczany do zjawisk finansowych. Połowa z ankietowanych instytucji przyznała, iż pewna grupa prac jest systematycznie wykonywana przez studentów i kleryków, co z pewnością stanowi nieocenioną wartość dla lepszego funkcjonowania biblioteki.

Jeszcze niezbyt popularnym zjawiskiem w bibliotekach wydziałów teologicznych, ale jednak dającym się już zauważyć jest sponsoring biblioteczny. Dwie spośród ankietowanych księżnic przyznały, że czynią starania o pozyskanie sponsorów i podjęte przez nich próby zakończyły się powodzeniem. Przedmiotami akcji sponsoringowych były nie tylko polskie i zagraniczne książki, ale także sprzęt komputerowy wraz z oprogramowaniem, kserokopiarki, a nawet sprzęt biblioteczny. Ponadto sponsorzy wspierali organizowanie konferencji naukowych oraz przygotowanie różnego rodzaju wystaw tematycznych.

W innym miejscu pracownicy jednej z bibliotek wykazali się dużymi umiejętnościami i aktywnością w zdobywaniu środków w postaci grantów, co jak wiadomo nie jest proste i wymaga dużego nakładu czasu i pracy. To Bibliotece Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, jako jedynej z ankietowanych, udało się uzyskać dotacje z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej, a nawet z Urzędu Miasta Olsztyna. W ten sposób sfinansowano zakup polskich i zagranicznych czasopism, sprzętu komputerowego wraz z oprogramowaniem, kserokopiarki oraz sprzętu i mebli bibliotecznych. Przykład ten pokazuje, że starania o pozyskanie grantów może przynieść znaczące efekty finansowe i wspomóc działalność biblioteki.

¹⁷ Warzachowska B. (2008). Dary w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* t. 89, s. 164-173.

Podsumowanie

Biblioteki wydziałów teologicznych stanowią ważne ogniwo systemów biblioteczno-informacyjnych na poszczególnych uniwersytetach, często wyróżniając się spośród innych jednostek zarówno wielkością, jak i wartością gromadzonych księgozbiorów. Korzystają one z takich samych sposobów finansowania jak pozostałe biblioteki polskich uczelni państwowych. Jednocześnie prawie wszystkie posiadają dodatkowe źródło finansowania w postaci funduszy pochodzących z Kościoła katolickiego – współorganizatora wszystkich wydziałów teologicznych. Taki model finansowania umożliwia systematyczne powiększanie i rozwój zasobów bibliotek teologicznych, będących skarbnicami polskiej kultury religijnej.